

AZ ORGANIKUS NYELVI MEGMUTATKOZÁSA – NEMES NAGY ÁGNES: NAPFORDULÓ

THE APPEARANCE OF THE ORGANIC IN LANGUAGE – ÁGNES NEMES NAGY: SOLSTICE

Mezei Gábor

egyetemi adjunktus

Eötvös Loránd Tudományegyetem Angol-Amerikai Intézet Amerikanisztika Tanszék, Budapest
mezei.gabor@btk.elte.hu

ÖSSZEFOGLALÁS

A magát saját mélypontján újraindító biológiai folyamat, a légzés megtapasztalása, a légzéshez való hozzáférés, amint ez a jelen tanulmányban tárgyalt versek olvasásakor is megmutatkozik, mindig együtt jár e folyamat megváltoztatásával. Ha ugyanis Jacques Derrida vonatkozó kritikai észrevételeiből indulunk ki, miszerint a beszélő által hallható beszéd eleve nem nevezhető sajátjának, akkor első lépésben minimum az biztosnak látszik, hogy a légzés önműködéséhez való nyelvi vagy bármilyen, a technikai szükségszerű közbejöttével történő hozzáférés nemcsak hogy a saját testhez való közvetítettség tapasztalatát hordozza, de maga a beszéd akusztikus-fiziológiai folyamatába illeszkedő légzés is beágyazódik ebbe a sajáton kívülibe, érintve van általa a ritmus módosulásai révén. Derrida gondolatmenetét folytatva tehát ez lehet az a pont, ahol grammatológia és pneumatológia kölcsönös viszonyba kerülnek egymással, az írás tagolt-sága a légzés ritmusát, a *techné* a *bioszt* már eleve érinti. A beszéd működése ezért a légzéssel akkor is érintkezni látszik, ha nem a légzésről való beszéd az önműködés ellenében ható vagy akár ezt az önműködést elbizonytalanító önreflexivitásával szembesülünk – Nemes Nagy Ágnes *Védd meg és Lélegzet* című verseiben mindkettő megmutatkozni látszik, miközben a *Napforduló* című kötet számos olyan további verset tartalmaz, amely jelen kontextushoz szorosan kapcsolódik. Beszéd és légzés érintkezése ugyanakkor a kölcsönös kizárhatóság lehetőségét is magában hordozza, a hang hallhatósága ugyanis a lélegzet hallhatóságát lehetetleníti el és viszont. A levegő beszéd közbeni kiáramlása pneumatológia és grammatológia érintkező határait teszi láthatóvá, a nyelvbe való beágyazottság pedig ilyen módon az írás révén önműködő jellegétől fosztja meg a folyamatot. A légzés ugyanakkor nyelv általi érintettségében lehet hozzáférhető; organikus önműködésként csupán hozzáférhetetlenségével szembesülhetünk.

ABSTRACT

The biological process that reboots itself at its nadir, the experience of breathing, the access to breathing—as it is evident in the poems discussed in this study—always involves a change in the process. Indeed, if we take Jacques Derrida’s critical observation as a starting point, namely, that the speech heard by the speaker cannot be called his or her own, it seems certain that

access to the biological automatism of breathing not only involves the experience of being mediated to our own body, but also that the very act of breathing, which is part of the acoustic-physiological process of speech, is modified by the changes of rhythm. Continuing Derrida's line of thought, this may therefore be the point where grammatology and pneumatology enter into a reciprocal relationship, where writing—or *techné*—with its finite units modifies *bios* or the rhythm of breathing. The function of speech therefore seems to be in contact with breathing even when we are not confronted with the self-reflexivity of speaking about breathing, acting against or even disconfirming this biological automatism. Both seem to be evident in Ágnes Nemes Nagy's poems *Defend It* and *Breath*, while the volume *Solstice* contains several other poems closely related to the present context. The intersection of speech and breath, however, also carries the possibility of mutual exclusivity, with the audibility of voice making the audibility of breath impossible and vice versa—speaking about breathing makes breathing inaccessible. The outflow of air during speech makes visible the tangential boundaries of pneumatology and grammatology, and the embeddedness in language thus deprives the process of its automatism through writing. Breathing, on the other hand, can be accessible through language; as an organic automatism, we are only confronted with its inaccessibility.

Kulcsszavak: légzés, biológiai önműködés, írás, Nemes Nagy Ágnes

Keywords: breathing, biological automatism, writing, Ágnes Nemes Nagy

„Rajtam állt, hogy tovább lélegzem-e, vagy sem.”
Thomas Bernhard: *Önéletrajzi írások*

Egy Mezei Andrással készült rádióinterjúban arra a kérdésre, hogy hogyan változott meg a háború után a versek szóanyaga, Nemes Nagy Ágnes a következőképpen válaszol: „Valóban, eléggé új a szótár, mármint a megelőzőhöz képest. Például: növény, állat, fák, szőlő, lélegzet, angyal, áttetsző, vékony, ló. Ez az egyik réteg, de ugyanakkor hozzáfűznék egy másfajta szósort is, illet, hogy: asztal, lámpa, elektron, égitest, autógumi, légifelvétel, nejlonszatyor, szinuszgörbe. Ezek az ún. tudományos, vagy hétköznapi szavak is tökéletesen megférnek a természetibb jellegűekkel.” (Nemes Nagy, 2004, 358.) A tudományos nyelv, ami más interjúkban is előkerül, illetve amelynek jelenléte a költészetét illető kritikai észrevételként sem ismeretlen, az idézett válasz szerint a „természetibb” nyelvvel – ami már a jelző fokozása által is viszonylagosságában tűnik elő, nemcsak hogy nem zárják ki egymást –, illetve nem csupán egyfajta egymás mellettiségben tételtezhetők, de Nemes Nagy szóhasználata szerint „megférnek” egymással, tehát az egymás mellé helyezhetőségükön túl elmondható, hogy nem ellentétben alapuló viszonyban vannak.

Az első réteghez, a „természetibb” szavakhoz sorolt „lélegzet”, ami a *Napforduló* kötet nyitóversének, a *Közöttnek* is alappillére, az organikus mint egyszerű szervezést és szervit helyezi a tudományos mellé, ahogy az a *Lélegzet* című

versen keresztül látható lesz: organikus és technikai megféréseinek, illetve elválaszthatatlanságának nyelvi megmutatkozásaként. Ugyanakkor a légzés biológiai folyamata a következőkben a megszólalás lehetőségei és feltételei tekintetében is előtérbe kerül, a légzés és a beszéd fiziológiájának kölcsönösen egymásra ható, egymást befolyásoló vagy akár lehetetlenné tevő működései miatt. Ennek azért lesz itt különös jelentősége, mert egyrészt a tárgyalt versek ezeknek a fiziológiai működéseknek szövegszervező szerepet tulajdonítanak, szövegszervező működésként tüntetik fel őket. Másrészt pedig azért, mert mindezek miatt beszélt és írott nyelv megkülönböztethetőségén, illetve ennek elbizonytalanításán keresztül kérdeznek rá arra a biopoétika nézőpontjából meghatározó kérdésre, hogy miképpen történhet az organikus nyelvi megmutatkozása.

Nemes Nagy szósorai és a közöttük tételezett viszony innen nézve a beszéd és írás összefüggéseit tárgyaló Derridát is megkerülhetlenné teszik, aki a *Grammatológia* elején az írott és beszélt nyelv tagoltságáról értekezve grammatológia és pneumatológia szerepéről beszél (Derrida, 1997, 17–18.), nem hagyva érintetlenül az organikus és a tudományos, az organikus és a technikai elválaszthatóságának kérdését sem. Ez a tagoltság, ami tulajdonképpen háromféleképpen jelenik meg a tárgyalt versekben, légzés, beszéd és írott szöveg szakaszosságaként, ritmusa-ként vagy töréspontjainak eredményeként, olyan módon mutatja fel az organikus nyelvi jelenlétének lehetőségét, hogy azt állítja, annak az illúzióját kelti, hogy megférnek egymással a nyelvben, ezzel olyan elválaszthatatlanságot vagy inkább elkülöníthetlenséget eredményezve, ami nélkül ez a megférés elképzelhetetlen. A „lélegzet”, ami mint a „növény” vagy az „állat”, csupán „természetibb”, de nem valamiféle abszolutizáló művelten keresztül az organikushoz rendelt, az írással mint derridai értelemben véve veszélyes működéssel itt úgy kerülhet ebbe a mellérendelő viszonyba, hogy közös határaik kijelölhetetlenek. Egy ilyen irányú olvasás ugyanakkor csak annak figyelembevételével végezhető el, hogy az írás éppen azt az organikus jelenlétet veszélyezteti (Derrida, 1997, 144.), ami légzés és beszélt nyelv tetten érhetőségét eredményezhetné. Annyi tehát már ezen a ponton előrebocsátható, hogy az egymással való megférés ennek a jelenlétnek az újra és újra megmutatkozó, illetve elfedésre kerülő hiányában kell hogy megtörténjen. Innen nézve pedig a légzés biológiai önműködése e jelenlét hiányának megmutatkozása, illetve e hiány elfedése között vehet részt a vers poétikai folyamataiban.

Ennek a saját magát a légzés mélypontján újraindító biológiai folyamatnak, biológiai önműködésnek, illetve hogy a Gernot Böhme által említett görög kifejezés is szóba kerüljön, *automaton*nak a megtapasztalása test (Leib) és natúra – mint önmagától jelen lévő, önmagából előálló – megtapasztalásának lehetőségét hordozza magában (Böhme, 2019, 13.). Ez a biológiai önműködés ugyanakkor, amint ez a következőkben tárgyalt versekben is megmutatkozik, mindeközben nem maradhat érintetlenül. Ha ugyanis *A hang és a fenomén* vonatkozó kritikai észrevételeiből indulunk ki, miszerint a beszélő által hallható beszéd azért

nem nevezhető sajátnak, mert „az írás lehetősége már eleve a beszéd belsejében lakozott” (Derrida, 2013, 104.), akkor első lépésben minimum az biztosnak látszik, hogy a légzés önműködéséhez való nyelvi vagy bármilyen, a technikai szükségyszerű közbejöttével történő hozzáférés nemcsak hogy a saját testhez való közvetítettség tapasztalatát hordozza, de maga a beszéd akusztikus-fiziológiai folyamatába illeszkedő légzés is beágyazódik ebbe a sajátán kívülibe, érintve van általa a ritmus módosulásai révén. Derrida gondolatmenetét folytatva tehát, ez lehet az a pont, ahol grammatológia és pneumatológia kölcsönös viszonyba kerülnek egymással, az írás tagoltsága a légzés ritmusát, a *techné* a *bioszt* már eleve érinti. A beszéd működése ezért a légzéssel akkor is érintkezni látszik, ha nem a légzésről való beszéd az önműködés ellenében ható vagy akár ezt az önműködést elbizonytalanító önreflexivitásával szembesülünk – Nemes Nagy Ágnes *Védd meg* és *Lélegzet* című verseiben mindkettő megmutatkozni látszik. Ez az érintkezés pedig a kölcsönös kizárhatóság lehetőségét is magában hordozza, a hang hallhatósága ugyanis, a beszéd szervi-fiziológiai alapjainál maradva, a lélegzet hallhatóságát lehetetleníti el – a légzésről beszélni a légzés hozzáférhetetlenségét eredményezi – és viszont.

A *Védd meg* című versben éppen az kerül előtérbe, mi történik ezzel a legalapvetőbb biológiai önműködéssel a rámutatás önreflexív mozzanata következtében. A vers performativitása jelen kontextusban azért különösen jelentős, mert az első sorától kezdve a kimondásra való felszólítás van a középpontjában: „mondd: megérte”; „mondd, hogy így a jó” (Nemes Nagy, 1997, 84.). Ilyen módon már maga a beszédhelyzet a szöveg olvasásának releváns vonatkoztatási pontjaivá teszi az írás jelenlétét és a beszélt nyelv az írás által veszélyeztetett megjelenésének feltételezett lehetőségeit. Mindez pedig azon a ponton válik megkerülhetlenné, ahol a légzésre történő utalás – a beszédre való felszólítás jövőbe helyezett, a megvalósulást tekintve kétséges gesztusa helyett és ezt felváltva – magához a beszédhelyzethez rendeli hozzá ezt a fiziológiai működést, ezzel jelen idejűvé és mintegy a beszélőhöz rendelhetővé, önmegszólítássá téve a szólamot: „megérte ez a fulladó / lélegzetvétel, ez a képzelt / értelem, ez a néma szó, / absztrakció, distinkció”. A kijelentés temporalitását tekintve ugyanakkor korántsem értelmezhető egyértelműen, amennyiben múltidejűsége ellenére az „ez” deiktikus jelene a csak később szóba kerülő lélegzetvételre mutat rá, miközben éppen a deiktikus jelenlét teszi lehetővé a lélegzet egyidejűségét.

A „lélegzetvétel” szó ráadásul a versben először soráthajlás után követi jelzőjét, ez tehát az első olyan összetartozó szerkezet, amit sortörés választ ketté. Az egyetlen mondatból álló szövegfolyam a „fulladó” jelző kimondása után a megakadó beszéd és a töredezett írás hirtelen egybeesése révén késlelteti a vers továbbhaladását. Azáltal, hogy az írás ezen töréspontjára és az elfulladó beszédre is vonatkoztatható a deixis által kölcsönzött jelenidejűség, a vers annak látszatát kelti, hogy írás és beszéd jelen ideje ezen a ponton egyszerre érhető tetten. A kö-

vetkező sorban szereplő „lélegzetvétel” szó pedig emiatt egyfajta utániségben, visszautalásként értelmezhető, a sortörés, az elfulladás hang színreviteleként innen nézve pedig az elfulladás helyeként; a légzés biológiai önműködése elfedni, kizárni látszik a beszéd folyamatosságát, a beszéd berekesztése pedig az írott szöveg megszakadásával is egybeesik. Beszéd és légzés egymást kizáró, illetve írás és beszéd párhuzamosként feltüntetett viszonyain keresztül tehát a versben a lélegzetvétel magát az írást is megakasztani látszik, az írás pedig ugyanakkor ennek elfulladásáért felelős, ezzel fenntartva grammatológia és pneumatológia párhuzamosságának lehetőségét. A vers által tételezett beszédfolyam hirtelen felfüggesztésének és az írás töréspontjának egybeesése keltheti itt annak látszatát, hogy a beszélt nyelv jelenlétét veszélyeztető írás maga is összefüggésbe hozható ezzel a versben előálló jelenléttel. A beszédfolyam megakadása kerül itt a középpontba a lélegzetvétel és beszéd határán, ennek a megakadásnak a következményeként pedig a vers a lélegzetvétel elfulladás jellegét jelöli meg; a lélegzetvétel az, amire az írás által szegmentált nyelv hatással van. Az elhangzó beszéddel ellentétben tehát az írás rögzítettségével veszélyezteti a beszéd fiziológiai folyamatát. Ez a folytonosként nem tételezhető nyelvi működés, amit a fentiek értelmében már a deixis is megfoszt a fiziológiai szempontból szükségszerű linearitástól és ismétlődéstől, szükségszerűen a lélegzet elfulladását kell hogy eredményezze.

Arra, hogy a saját lélegzet, illetve ennek észlelése a beszéd berekesztésével jár együtt, a vers a továbbiakban több alkalommal utal. A lélegzetvételhez értelmezésképpen a következő sorokban a „képzelt / értelem” és a „néma szó” kifejezések kapcsolódnak, az első esetben az elfulladás beszéd a jelentés felfüggesztéseként, feltételezett megképződéseként, a másodikban egy akusztikusan nem hozzáférhető, mégis a nyelvhez rendelhető, kimondhatatlan elemként. A biológiai önműködéshez, az organikushoz való hozzáféréskor a vers ilyen módon beszéd és írás megakadása és utólagos értelmező gesztusai révén is a nyelvhez rendeli hozzá a beszédfolyamot megszakító lélegzetvételt, miközben a vers performatív kereteivel feszültséget képezve egy kimondhatatlan, hangoztathatatlan „néma szó” beékelődése révén ezt a nyelvhez tartozást a vers írottágával hozza összefüggésbe; az elhangzó szó helyett a saját terében történő visszatérés és a jelen értelmezésben is megmutakozó utólagosság lehetőségét kínálja. A nyelvi beágyazódás következményeképpen érthető, hogy a lélegzetvétel a fiziológiai diszfunkcionalitás jeleit mutatja, a nyelvbe ágyazott, az írást már eleve magában hordozó beszéd ritmusába illesztett és egyben ezt a ritmust megakasztó biológiai működés maga is meg kell hogy akadjon; a légzés, amint ráirányul a figyelem, amint hallhatóvá válik, illetve a nyelv terébe vagy az önértelmezés távlatai közé kerül, már nem önműködésnek van jelen.

A „néma szó” kifejezés azt a versben ezeken a pontokon tetten érhető működést teszi láthatóvá, amit Giorgio Agamben a *caesura* (cezúra) a lírában betöltött szerepéről értekezve ritmikus transzportként nevez meg (Agamben, 1995, 44.).

A cezúra éppen ezt a transzportot szakítja meg, a fentiekől nem függetlenül feszültséget hordozva, olyan „tisztá szóként”, amely csak magát az önmagában üres transzportot, a ritmus működését viszi színre, miközben a szólam, a légzés fiziológiai folyamatával együtt megszakad. A cezúra ezen ürességére látszik utalni a vers által használt jelző is; a „némaság” a ritmikus folytonosság akusztikus jelenlétének megszakadását emeli ki. Az önmagát közlő anyagiség éppen ebből következően van itt rászorulva erre a csupán vizuális jelenlétre, a cezúra mint néma szó az írás terében – a *Védd meg* esetében a szóban forgó sortörésben – válik láthatóvá. Ahogyan Nemes Nagy versében is a légzés fiziológiai működése, illetve az erre történő ráeszmélés, illetve ennek megakadása zajlik a háttérben, Agambennél is egy fiziológiai folyamat, a ló mozgásának ismétlődő, ritmust adó jelenléte az, ami a „ritmikus transzportot” lehetővé teszi. Agamben itt ló és lovasa szimbólumát újrahasonosítva állapítja meg ugyanis, hogy ez a transzport a lován alvó költő felébredésekor szakad meg, amikor is a forráshoz érő ló inni kezd, a költő pedig éppen a mozgás hirtelen beálló hiánya – a költészet magától működő ritmusának abbamaradása – miatt ébred fel. Légzés és ritmus a háttérben zajló önműködéseire a cezúra hívja fel a figyelmet, ami egyúttal meg is akasztja ezen önműködéseket, amelyek folytonosságuk megszakadása pillanatában kerülnek a figyelem középpontjába.

A légzés iteratív működése, ami a *Védd meg* esetében e működés átmeneti felfüggesztődése révén mutatkozott meg, a *Lélegzet*ben a légzésnek való kiszolgáltatottság alaphelyzetébe kerül. A levegővétel feletti kontroll lehetetlensége a szöveg két versszakát indító két megszólítás tanúsága szerint nem megkerülhető: „Ne hagyj el engem, levegő”; „Egy ezüstnyárfát adj nekem” (Nemes Nagy, 1997, 99.). A verset nyitó felszólítás ugyanakkor kétféleképpen olvasható: egyrészt a légzés mélypontjától való tartózkodásként, másrészt, általánosabb értelemben, a levegőre való ráutaltság megnyilvánulásaként. Mindkét esetben tetten érhető a légzésre terelődő figyelem, az előző verstől eltérően itt ugyanakkor ez együtt jár a fizikai feltételeknek való kiszolgáltatottsággal, amint ez a vers első során kívül a következő alapján is egyértelmű, hiszen maga a levegő az, ami a lélegzetvételt „engedi”; a légzés önműködő jellege, amint reflexió tárgya lesz, megkérdőjeleződik.

Ne hagyj el engem, levegő,
engedj nagyot lélegeznem,
angyalruhák lobogjanak
mellkasomban ezüstösen,
akár a röntgenképeken.

E reflexív viszony létesítésére oly módon kerül sor, hogy az organikusra mint szervi működésre a szöveg a légzésfolyamat leírásakor, ismét a *Között* című vers-

sel létesítve kapcsolatot, az angyalruhák és a röntgenképek hasonlításán keresztül utal. E két pólust elválasztó nyilvánvaló távolságot a nem látható látvánnyá tétele mint közös pont hidálhatja át: a testi bizonyosságában csak a ruhán keresztül érzékelhető, sőt, csak a ruha révén, akár az angyal teljes hiányában megjelenő „angyalruhák” így kerülhetnek viszonyba a mellkasról készült röntgenképpel. Az angyal hiányának lehetősége itt ugyanakkor a légzésfolyamatot is elbizonytalanítja, ahogy az angyalruha lehet csak hozzáférhető, úgy a tüdőbe érkező, vagy – mivel az első sor diktálta kétirányúság miatt ez ezen a ponton még nem egyértelmű – a tüdőből távozó levegő hozzáférhetősége is csak a röntgenkép által történhet; a kép előállásakor azonban a lélegzetvétel lezajlott, hiszen maga a fiziológiai folyamat egyetlen időpillanatban nem kimerevíthető. Azon túl azonban, hogy ezáltal itt a natúrával való találkozás a saját testen keresztül történő böhmei elgondolása ismét kiegészítésre szorul azzal, hogy ez a tapasztalat magában kell hogy hordozza nyelv és technika működéseit, a vers szempontjából alapvető kérdés lesz, hogy a szóban forgó légzésfolyamat hogyan kapcsolódik írás és beszélt nyelv a korábbiakban tárgyalt viszonyaihoz.

A vers ugyanis egészen kivételes viszonyban van saját beszédszerűségével, amennyiben, ha a versbeli beszélőt a beszéd fiziológiai folyamata közben elhagyó levegőt vesszük tekintetbe, akkor a versszak egy lélegzetvételnyi, úgymond egy levegővel elmondott beszédfolyamként értelmezhető. Ezt az értelmezést a cím is alátámasztani látszik, ha az azonosítás funkcióját tulajdonítjuk neki, a lélegzet színreviteleként értve a szöveget, illetve az is, hogy a versszak, a másodikhoz hasonlóan, egyetlen mondatból áll, és csak a mondatot záró „röntgenképeken” szó után látszik nyugvópontra jutni, mintegy a feltételezett rögzítés beteljesüléseként. A szólalás kimondásához szükséges levegő, amint az angyalruhákkal való hasonlítása alapján a fentiekben megmutatkozott, ezen a ponton, a légzés mélypontján nem elérhető, a röntgenkép csak utólagosan, a beszélt nyelv fiziológiai folyamatai felől nézve szükségszerűen, mintegy kiürült jelölőként kaphat szerepet. Ebben az utólagosságban, a kilégzés végén a röntgenkép rögzítettsége és a szólalásban beálló szünet egybeérni látszanak ugyan, ami azonban a röntgenképen feltételelesen, mintegy a jövőbe utalva rögzülne, az éppen ellentétes a kimondáshoz szükséges fiziológiai működések eredményével.

A légzés mint a beszéd folyamatában jelen levő és a beszéd által mindig érintett fiziológiai működés ugyanakkor az írás befejezett, egységként, versszakként hozzáférhető, az értelmezés és a szövegben való visszatérés utólagosságát lehetővé tevő előállásával, Derridával szólva, éppen ebben a jelenlétben veszélyeztetett. Ez a veszélyeztetettség pedig a vers első sorában szereplő felszólítás hangvételét is meghatározza, innen nézve ugyanis a lélegzet rögzíthetlenségét illető kétségek övezik. A röntgenkép mint a vers önreflexív, saját poétikai működését célzó utalás ilyen módon nem jön létre, az egyetlen mondatból álló versszak lezárja a légzés ezen szakaszát. A mellkasban lévő levegő képe a jövőbe helyeződik, nincs

az írásnak olyan pontja, ahol mozgalmasságában rögzíthető lenne; a légzés biológiai folyamatát tehát érinti, magában foglalja ugyan az írást már eleve hordozó beszéd fiziológiája, ez a folyamat azonban iterativitása és ennek felfüggeszthetlensége miatt az írás befejezettségével állandó feszültségben áll. Mindezek miatt a vers második sora – „engedj nagyot lélegeznem” – a levegő kiáramlására vonatkozatható, aminek következményeképpen a légzés mélypontján újrainduló folyamat, a vers második versszakának elhangzása, lehetővé válhat. A vers kezdősora – „Ne hagyj el engem, levegő” – pedig ebből következően általános értelemben szerepelhet itt, a kifejezés fizikai vonatkozásai helyett az „elhagyás” hátrahagyásként értelmezhető, amely értelmezést a sor imaszerűsége is alátámasztja.

A levegő beszéd közbeni kiáramlása pneumatológia és grammatológia érintkező határait teszi láthatóvá, a nyelvbe való beágyazottság pedig ilyen módon az írás révén önműködő jellegétől fosztja meg a folyamatot. A légzés ugyanakkor csak ezen a beágyazottságon keresztül, nyelv általi érintettségében lehet hozzáférhető, organikus önműködésként csupán hozzáférhetetlenségével szembesülhetünk.

A vers második felében a kötet már említett, *Között* című nyitóversének első versszakához hasonlóan az angyal és levegő mellett a fa, illetve a lomb is részét képezi a korábbiakban megfigyelt metaforikus mozgásnak.

Egy ezüstnyárfát adj nekem,
arcom a rezgő lombba nyújtva
hadd fűjjam rá lélegzetem,
s ő fűjja vissza szüntelen
új, szennyezetlen életem,
mig kettőnk arca közt lebeg
a lélegzetnyi végtelen.

A röntgenképek ezüstössége itt az ezüstnyárfák képében ismétlődik meg, amely ismétlésnek azért is lehet különös jelentősége, mert a levegővétel nullpontja után újrainduló légzés, majd beszéd egy újabb lélegzetciklust indít el. Az első sor, amely még mindig magában hordoz egy, a korábbiakhoz hasonló feszültséget, a „Ne hagyj el engem, levegő” felütése után ugyanis újabb kérés hangzik el, miközben az ezüstnyárfa képében látszik tükröződni – a versszakban egyébként nem következmények nélkül, vö.: „kettőnk arca” – a színben azonos röntgenkép. Ez a feszültség itt abból adódik, hogy amint Arisztotelész megemlíti, a befelé áramló levegő nem alkalmas a beszédképzésre (Arisztotelész, 1988, 420a.), a lélegzetvétel helyét tehát, ha e fiziológiai szükségszerűségből indulunk ki, a két versszak közötti cezúra kell hogy magában foglalja. Ezt az értelmezést az is valószínűsíti, hogy a versszakban a lélegzet kifújásáról olvashatunk; a vers vége felé tehát a két versszak között beszívott levegő fogyni látszik, hogy a szintén egyetlen mondatból álló második versszak végén újra elérjen a légzés nullpontjáig.

Magát a megismételhetőséget pedig az írás szegmentálhatósága, az írás terében való visszatérés, cezúrái, illetve rögzítettség teszik lehetővé, a *natura* a szüntelenségből fakadó tagolatlansága az ismétlés mozzanata nélkül a versbeli beszélő számára nem hozzáférhető, önmagában nem lehet adott. A verset nyitó „Ne hagyj el engem...” felszólítás ilyen módon az írásra, magára a versre mint „lélegzetnyi végtelenre” is vonatkoztatható; amint ráirányul a figyelem, a vers, az írás által lehetővé tett megismételhetőség lesz a lélegzet működésének egyetlen garanciája, a fiziológiai önműködésnek való kiszolgáltatottság és az ennek felismeréséből származó félelem tapasztalatát a nyelv önműködéseire való ráhagyatkozás látszik itt feloldani.

A vers tehát a légzésfolyamat stádiumainak az íráshoz való hozzárendelésével e biológiai önműködés egységeit a nyelvi egységek szerialitása, a cezúrák elhelyezkedése, a nyelv szükségszerű differenciáltsága és üres helyekre való ráutaltsága révén írja elő. A beszélt nyelv az írás általi fenyegetettsége éppen az egyik legalapvetőbb fiziológiai folyamatot érintve mutatkozik meg. Azzal, hogy a folyamatot megfosztja önműködő jellegétől, egyben ráutalja a nyelvre, ezzel pedig a szerialitás végtelenségét csak az ismételhetőség révén megtörő, a működés folytonosságát csak a visszatérésen keresztül fenntartani képes írás – a beszéd és a légzés jelenlétét veszélyeztető – jelenléte szükségszerűvé válik számára. Az „ezüstnyárfá” tükörfelülete, az „angyalruhák” a „röntgenképeken” és az írás tehát nem pusztán láthatóvá teszik a lélegzetet; az írás a cezúrák helyének meghatározása által teszi lehetővé a légzésfolyamat szakaszainak létrejöttét és egyben e szakaszok ismétlésen alapuló elrendeződését.

*

A tanulmány megírását az NKFIH FK-146513 sz. projektje támogatta.

IRODALOM

- Agamben, Giorgio (1995): *Idea of Prose*. (ford. Michael Sullivan, Sam Whitsitt) New York: State University of New York Press
- Arisztotelész (1988): *Lélekfilozófiai írások*. (ford. Steiger Kornél) Budapest: Európa Kiadó
- Böhme, Gernot (2019): *Leib: Die Natur, die wir selbst sind*. Berlin: Suhrkamp
- Derrida, Jacques (1997): *Of Grammatology*. (trans. Gayatri Chakravorty Spivak) Baltimore, London: John Hopkins University Press
- Derrida, Jacques (2013): *A hang és a fenomén. A jel problémája Husserl fenomenológiájában*. (ford. Seregi Tamás) Budapest: Kijárat Kiadó
- Nemes Nagy Ágnes (1997): *Nemes Nagy Ágnes összegyűjtött versei*. Budapest: Osiris Kiadó
- Nemes Nagy Ágnes (2004): *Írószobám*. (Mezei András rádióinterjúja.). In: *Az élők mértana II.*, Budapest: Osiris Kiadó